

International Conference on Literature and Linguistics

کنفرانس بین المللی ادبیات و زبان شناسی

نقد داستان کودک "برادر کوچکتر"

دکتر علی پیرانی شال،^۱ دکتر امیر مقدم متقی،^۲ سیده زهراء حسینی طالعی^۳

^۱ دانشیار دانشگاه خوارزمی تهران، Ali.piranishal@yahoo.com

^۲ دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، A.moghaddam@yahoo.com

^۳ مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس بنت الهدی صدر گیلان، Zahra.hosseini.r95@gmail.com

چکیده

این تحقیق با هدف نقد داستان کودکان بر اساس عناصر داستان و مراحل رشد کودک و مسائل روان شناختی آن صورت گرفته است. کتاب "الاخ الاصغر = برادر کوچکتر" تألیف محمد عطیة الابرashi از انتشارات "دار المعارف" مصر است. این کتاب در سلسله کتاب هایی تحت عنوان کتاب جدید کودک انتشار یافته است.

کتاب شامل چهار داستان کوتاه برای کودکان است، شامل برادر کوچکتر، وفای به عهد و پیمان، چهار هدیه، دانش آموز دلسوز می باشد. صفحات کتاب به چهل و هفت صفحه می رسد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای می باشد و روش تحقیق به صورت توصیفی است. یافته های تحقیق نشان می دهد که این کتاب از نقاط قوت و ضعف برخوردار است اما مطابق اصول روان شناسی و مراحل رشد و نمو کودک و نیازها و خواسته های وی نوشته نشده است و ظاهر کتاب و صفحات آن مناسب کودک نیست هرچند از نظر واژگان و اصول نگارشی موفق است.

واژه های کلیدی: کودک، داستان، نقد، عناصر داستان، افسانه.

۱- مقدمه

داستان و داستان سرایی در ساختار شخصیت افراد مخصوصا کودکان نقش به سزایی دارد. اگر داستان به طریق درست و مطابق با اصول روان شناختی و در نظر گرفتن سن کودک نوشته شود و خواسته های هر مرحله از رشد کودکان در نظر گرفته شود، در بسیاری از اوقات می تواند از خطاهایی که ممکن است خانواده ها دچار آن شوند، جلوگیری نماید. روان شناسان و دانشمندان تعلیم و تربیت قصه را از مهمترین راه های آموزش می دانند. قرآن نیز قصه را باعث تفکر و تدبر می داند (فاقص القصص لعلمهم یتفکرون، اعراف، ۱۷۶).

نقد داستان

کتاب برادر کوچکتر تألیف محمد عطیة الابرashi از انتشارات "دار المعارف" مصر داستان سه برادری است که برادر کوچکتر از ستم دو برادرش در خانه رنج می کشد. وی تصمیم گرفت که خانه و روستا را ترک کند و سرنوشت خود را در جایی دیگر جست و جو کند. این نصیحت پیرزنی خیرخواه بود.

وی به او گفت که در شهری بزرگ دختر پادشاهی زندگی می کند و این دختر تا کنون حتی یکبار نیز نخندیده است. اگر بتوانی او را بخندانی خوشبخت خواهی شد و زندگیت تغییر خواهد کرد؛ زیرا پدرش اعلام کرده که هرکس بتواند دخترش را بخنداند او را به ازدواجش در خواهد آورد.

پیرزن نصیحت کرد که غاز بزرگ و زیبایی وجود دارد که هرکس پر زیبایش را ببیند شیفته ی آن می شود. پس آن غاز را با خودت بردار و هرکس خواست به پرش دست بزند ممانعت نکن؛ زیرا آن شخص به غاز می چسبد و نمی تواند از آن رهایی پیدا کند، مگر با این عصای سحر آمیز که به عنوان هدیه به تو تقدیم می کنم. و این راه را ادامه بده تا تعدادی از مردم به یکدیگر بچسبند. برادر کوچک این کار را کرد و مردی و زنی و کارگری و رفتگری و کد خدا ده و دلفک به آن چسبیدند و یک صف شش نفره تشکیل شد و بسیاری از مردم پشت سر صف حرکت کردند تا نتیجه را ببینند. و از سوی دیگر کالسکه ای که دختر پادشاه در آن بود، آمد و هنگامی که چشمش به آنها افتاد، خندید به طوری که نزدیک بود از خنده منفجر شود. پادشاه اعلام کرد که مختار موفق به خنداندن دخترش شده است و او را به ازدواج دخترش در آورد.

این داستان برای سنین بین ۱۰ سال و بالاتر نوشته شده است.

برای نقد یک داستان لازم است به برخی مطالب اشاره شود.

International Conference on Literature and Linguistics

کنفرانس بین‌المللی ادبیات و زبان‌شناسی

داستان انواعی دارد از آن جمله است. داستان‌های کوتاه، رمان، افسانه، داستان‌های ملی، حماسی و قهرمانی، داستان‌های تخیلی تاریخی، داستان تخیلی علمی، داستان‌های دینی و داستان حیوانات؛ اما داستان سه برادر از نوع افسانه است به همین جهت در مورد افسانه و ویژگی آن مطالبی را عنوان می‌کنیم.

"افسانه" داستان‌هایی است که در آن نقش قهرمانی که مبارزه می‌کند واضح است و در آن به سلسله کارهای خطرناکی دست می‌زند تا بتواند به هدفش برسد. در افسانه‌ها نیروهایی خارق‌العاده و نامرئی همچون عفریت‌ها و جن‌ها و موجودات سحرآمیز وارد می‌شوند (احمد حسین، لبنان).

افسانه، داستان‌هایی است که امکان وقوع آن بسیار بعید و یا محال است و عوامل آن تخیلی است و هدف آن رشد نیروی خیال و قدرت ذهنی کودکان است ماکسیم گورکی می‌گوید: صدها سال قبل از اختراع هواپیما، نیروی تخیل از "قالیچه پرنده" خبر داد. و از نیروی سرعت بسیار زیاد در فضا خبر داد قبل از اینکه موتور سیکلت، ماشین بخار و یا قطار اختراع شود (حجازی، ۱۳۷۴، صفحه ۱۴۷).

ویژگی‌های افسانه

- ۱- مبارزه با شر و هماهنگی با خوبی
- ۲- غالباً پایان خوبی دارد.
- ۳- فضای آن غیر واقعی است و به مکان و زمان ارتباط ندارد.
- ۴- حوادث آن سریع است و تفسیر و توضیحی ندارد.
- ۵- تکرار مطالب در آن زیاد است.
- ۶- شخصیت‌های اصلی آن دارای ویژگی‌های ثابت و شبیه به هم هستند مثلاً رفتار زنان زیبا همیشه خوب است. فقیران همیشه پاک نهاد هستند و ثروتمندان سنگدل و ...
- ۷- صفات و اخلاق نیکو، مانند تواضع و فداکاری و شجاعت و ... مورد ستایش است و ظالم هیچگاه پیروز نمی‌شود.
- ۸- افسانه‌ها به موجودات ماوراء الطبیعه و سحری تکیه دارد.
- ۹- افسانه‌ها، بیانگر مظلومیت ملت‌ها و دردهای آن‌هاست و از مهمترین وظایف آن چیره شدن بر مشکلات است (حسینی، ۲۰۰۱، صفحه ۸۲، ۸۳).

این داستان از نوع داستان‌های افسانه‌ای عامیانه است زیرا قهرمانان داستان از اول شناخته می‌شوند، سپس قهرمان داستان (برادر کوچکتر که مختار نام دارد) با مشکل مواجه می‌شود (اسماعیل و سامی با برادر کوچکشان در بسیاری از اوقات رفتار بد داشتند) و مشکل به دست قهرمان محبوب یعنی پیرزن درطی‌پای پی‌پای و با سرعت، گشوده می‌شود "ای جوان خوش‌اخلاق و آرام ناراحت نشو از پدر و مادرت اجازه بگیر و در سرزمینی دیگر جوای اقبال باش". و داستان به سرانجامی خوش کشیده می‌شود. (پادشاه به مختار گفت که تو در امتحان موفق شدی و همسر شازده می‌شوی). و حوادث پی‌پای تکرار می‌گردد و این داستان به موجودات ماوراء الطبیعه تکیه دارد و مشکل برادر کوچکتر طی این حوادث حل می‌شود.

۱- عناصر داستان

- قصه دارای عناصری است که عبارتند از "رخداد یا حادثه، نقل داستان، ساختار، شخصیت‌ها، زمان و مکان، اندیشه و موضوع، راستی و ..."
- در اینجا توضیح مختصری از هر کدام می‌دهیم تا بتوانیم داستان را به نقد بکشانیم:
- ۱- **رخداد یا حادثه:** "مجموعه حوادث پی‌در پی مرتبط با هم که به صورت مؤثر و هنری بیان می‌شود بطوری که کودک بدون هیچ مانعی با آن ارتباط برقرار می‌کند و به صورت منسجم و منظم به خرد کودک راه می‌یابد. (الکلیانی، ۱۴۰۷، ص ۵۹).
 - ۲- **نقل داستان:** عبارت است از "نوشتن داستان یا رمان برای کودک با بهره‌گیری از فرهنگ و دایره‌ی لغوی کودک در طی حادثه یا واقعه است" (الکلیانی، ۱۴۰۷، ص ۶۰).
 - ۳- **ساختار:** هر ساختمانی پایه و بنیانی دارد که باید فراهم بشود تا ساختمان مطابق نقشه مهندس متخصص ساخته شود. داستان نیز چنین است. ساختار داستان، همان سلسله وقایع و حوادثی است که آن را تشکیل می‌دهد. حوادث باید قابل فهم، زیبا، پی‌پای، جذاب و مؤثر باشد تا به هدف مطلوب برسد.
 - ۴- **شخصیت‌ها:** در داستان مجموعه‌ای از شخصیت‌ها ظاهر می‌شوند که باید با دقت انتخاب شوند. شخصیت لازم نیست حتماً انسان باشد، ممکن است حیوان، پرنده، گیاه، شکوفه، گل، رود، درخت و .. باشد. شخصیت‌ها به شخصیت اصلی و شخصیت فرعی تقسیم می‌شوند.

International Conference on Literature and Linguistics

کنفرانس بین‌المللی ادبیات و زبان‌شناسی

شخصیت اصلی آن است که حوادث داستان تمام یا بیشتر در حول محور او می‌گردد، اما شخصیت‌های ثانوی یا فرعی، آن‌هایی هستند که در حوادث و وقایع به نحوی از انحاء دخالت دارند (حسینی، ۲۰۰۱، صفحه ۷۶).

۱-۵ زمان و مکان: مشخص کردن زمان و مکان از مسائل مهم داستان است و بدون آن نوعی پراکندگی در داستان ایجاد می‌شود. در داستان‌های کودک مخصوصاً برای سنین پایین، احتیاج به ذکر مکان و زمان نیست زیرا کودک بعد از گذشت چندین سال آنرا درک می‌کند. کودک، اول مکان سپس زمان را می‌فهمد و فهم زمان از شب و روز آغاز می‌گردد و به دیروز و امروز و فردا و ماه، سال و عصر ادامه می‌یابد. فهمیدن عصر و دوره برای کودکان بسیار سخت است (حسینی، ۲۰۰۱، ۷۸).

۱-۶ اندیشه و موضوع: همان قضیه‌ای است که کل داستان بر اساس آن ساخته می‌شود و لازم است تحلیلی عمیق و همه‌جانبه باشد و حل حقیقی و مناسبی از مشکلات را مطرح میکند (بوزونیه، ۱۴۱۱هـ، صفحه ۱۲۲).

۱-۷ صدق و راستی: معنی صداقت وسیع است و شامل تمام اجزای داستان می‌شود. از تصویر و مضمون و الفاظ و جمله‌ها و عبارات‌ها گرفته تا ... عبارات دیگر از (الف) تا (ی) را شامل می‌شود. نجیب کیلانی می‌گوید: "صداقت هماهنگی الفاظ، با معنا و تسلسل منطقی قانع‌کننده وقایع و ارتباط عضوی محکم بین شکل و محتوا است. بطوریکه قدرت تأثیر بر عقل و روح و وجدان را داشته باشد" (کیلانی، ۱۴۰۷، ۷۳). و دکتر علی‌الحدید می‌گوید: "قصه خوب، باید قبل از هرچیزی بر صداقتی واضح و مسلم تکیه داشته باشد. منظور از صداقت هرچیزی است که بینش و ادراک به انسان و روحش عطا می‌کند" (حیدری، ۲۰۰۰، صفحه ۱۲۴).

۲ نقد داستان "مسائل روانشناسی"

۱-۲ همانگونه که در کتاب "برادر کوچکتر" بیان شد این داستان برای سنین ده سال و بالاتر است این مرحله، مرحله چهارم از سن کودک است و زمانی است که کودک در مدرسه می‌باشد" (ایلغ، ۱۹۸۷، صفحه ۳۰).

"احمد نجیب" می‌گوید: کودکانی که سنین شان بین (۸ تا ۱۲) سال است که مرحله ی قهرمانی و ماجراجویی نامیده می‌شود، مرحله انتقال به واقعیت است، کودک به خواندن تمایل دارد تا به صدها سؤالی که در ذهنش وجود دارد پاسخگو بگوید. "و داستان‌هایی که در این مرحله مناسب است داستان ماجراجویی و سفرها و شجاعت و خطرها و داستان‌های پلیسی و داستان‌های قهرمانان و مکتشفان است." (نجیب، ۱۹۶۸، صفحه ۳۳).

بنابراین نویسنده باید مطالبی برای کودکان بنویسد که واقعی، راستین و شایسته باشد، زیرا ممکن است که به بسیاری از این ویژگی‌ها و صفات و اخلاق اجتماعی عادت کند و از آن‌ها الگو بگیرد.

اما نویسنده این داستان، هرچند که داستان ماجراجویی و سفر را به نگارش درآورده اما داستان حقیقی نیست و با واقعیت و آنچه که در اطراف کودک وجود دارد مطابق نیست و کودک در این سن نیازمند نوشته‌هایی است که در اطرافش اتفاق می‌افتد و در مرحله انتقال به واقعیت است؛ زیرا در این مرحله دگرگونی مهمی در زندگی کودک رخ می‌دهد.

در ابتدای ۱۰ سالگی تا ۱۲ سالگی منبع و اساس مسائل را به علت‌های طبیعی مرتبط می‌سازد، مثلاً در جواب "چگونه خورشید تشکیل شد؟" جواب می‌دهد که "اصل آن هوای ملتهبی است." بنابراین باید داستان را از دیدگاه کودک دید نه از دیدگاه نویسنده (حسینی، ۲۰۰۱، صفحه ۴۵).

۱-۲ اما از جهت زبان و واژگان از ۹ تا ۱۲ سالگی کلمات و واژگان افزایش می‌یابد و سخن‌گفتن شکل می‌گیرد و استحکام می‌یابد. فرهنگ لغوی کودک افزایش می‌یابد. اما در کشورهای عربی ثروت واژگانی کودک بر تکرار کلماتی استوار است که در روزمره استفاده می‌کنند، یا در کتاب‌های مدرسه ایشان آمده است و به واژگان مستعمل در برنامه‌های تلویزیون و رادیو و روزنامه و کتاب‌های کودکان تکیه دارد (حسینی، ۲۰۰۱، صفحه ۵۰).

در این زمینه باید گفت که، کتاب از نظر حجم واژگان و هماهنگی آن با این سن و از نظر پاراگراف بندی و رعایت مسائل نگارشی مانند حرکت گذاری، نقطه گذاری و ویرگول بسیار خوب کار شده است.

۱-۳ از نظر جلد و صفحه آرایی: جلد کتاب نازک است و به سرعت پاره می‌شود و کاغذ آن شفاف و مرغوب نیست و عکس‌ها ثابت و بی‌حرکتند.

۳ نقد داستان "عناصر"

۱-۳ از جهت حوادث: کتاب داستان کودک در این سن باید وارد جزئیات نشود و مسائل فرعی را ذکر نکند و مطالبی که پایه‌ی علمی ندارد را بیان نکند. اما حوادث این داستان دارای اساس و پایه‌ی علمی نیست. در اینجا که می‌گوید: "کارگر به پر غاز دست زد و غاز فریاد زد، مختار گفت: ای غاز، خوب به آن بچسب و دست کارگر به پر غاز چسبید و نتوانست از آن جدا شود".

International Conference on Literature and Linguistics

کنفرانس بین المللی ادبیات و زبان شناسی

چگونه ممکن است که انسانی به غاز بچسبد؟ و داستان همین گونه ادامه می یابد که بعد از آن یک زن و ... تا اینکه یک صف شش نفره را تشکیل می دهد.

چگونه ممکن است انسان ها به هم بچسبند و صفی تشکیل دهند تا شاهزاده خانم از آن به خنده در آید این مسأله با عقل و ذهن کودک در این سن و سال مطابق نیست.

۳-۲ بیان داستان : نویسنده این داستان کلماتی را به کار می برد که کودک آن را درک می کند. از استعاره ها و کنایات و مسائل بلاغی و ایهام، اجتناب میکند به طوریکه کودک تمام مطالب را کاملاً درک می کند. به جمله ای از جملات آن می پردازیم. فقال مختار : "أمسکی بها جيداً أيتها اللوزة. فالتزقت بالمرأة أيضاً و قد الصق الآن باللوزة اثنان : عاملٌ و امرءٌ" در اینجا از واژگان کتاب که به عربی نوشته شده استفاده کردیم، تا وضوح مطالب برای همگان روشن شود.

۳-۳ شخصیت ها : مقدمه داستان مختصر و واضح است سپس حوادث و اشخاص وارد می شوند. شخصیت های این داستان در طی حوادث بی تحرکند فقط در اینجا برادر کوچکتر یعنی مختار که نقش اصلی را دارد تغییر می کند و آن هم بسیار مختصر. بررسی شخصیت های داستان سطحی و به عبارت دیگر هیچ شخصیتی مورد بررسی و تحلیل قرار نمی گیرد و داستان به سرانجامی خوب ختم می شود و همانگونه که بیشتر داستان های کودکان چنین است.

۳-۴ زمان و مکان : در این داستان زمان مطرح نمی شود و ضرورتی هم به ذکر زمان داستان نیست اما، مکان داستان از خانه و روستا شروع می شود و سپس به شهری بزرگ ختم می شود. کودک در این سن کاملاً این مطالب را درک می کند. "صبحگاه منزل را ترک کرد و شروع به حرکت نمود و روستا را ترک نمود در حالیکه از دور به آن نگاه می کرد ؛ زیرا آنجا زادگاهش بود ... و به راهش ادامه داد تا به کوهی رسید که چهار کیلومتر از روستایش دور بوده."

کودک با توجه به اینکه به مدرسه می رود و واحدها را در این سن می آموزد به نوعی تطبیق عملی با آموخته های مدرسه اش می باشد. ۳-۵ اندیشه و موضوع : مشکل اصلی داستان ستم دو برادر نسبت به برادر کوچکشان است اما راه حل مناسب در این داستان ترک منزل و رفتن به شهری دیگر برای ادامه زندگی است. اما در بین راه اتفاق هایی می افتد و به غاز شش نفر می چسبند و این جملات در این داستان دائماً تکرار می شود. "غاز، خوب به آن بچسب". و یک گروه شش نفره ای که به یکدیگر چسبیده اند، تشکیل می شود و سرانجام دختر پادشاه از این صحنه به خنده در می آید و برادر کوچکتر یعنی مختار با ازدواج با او خوشبخت می شود. به عبارت دیگر، راه حل مناسبی برای خوشبخت شدن مطرح نکرده یعنی راه حل چیزی نیست که بتواند به کودک در حل مسأله اش کمک کند. با توجه به اینکه او در در دوره انتقال به واقعیت به سر برد و راه حل ، یک راه حل خیالی است که با جهان واقع و با مرحله ی اندیشه کودک مطابقتی ندارد، نمی تواند یاریگر او در حل مشکلاتش باشد و در این قسمت ضعف مشاهده می شود.

نتیجه

از مباحثی که گذشت در می یابیم که ، هر شعر یا داستانی که برای کودک نوشته می شود باید مطابق مجموعه ای از عوامل نوشته شود که پاسخگوی خواسته ها و نیازهای واقعی کودک باشد.

اما متأسفانه ذهن کودکان بسیاری از کشورهای عربی با داستان امیران و جادوگران پر شده است و برخی از کتاب ها مراحل رشد و نیازهای هر دوره از مراحل رشد را در نظر نمیگیرند. متأسفانه باید گفت که کودک عرب محروم از داستان های ویژه خود است. دکتر شعبان عبدالعزيز خلیفه رئیس بخش کتابخانه های دانشگاه قطر می گوید: "حقیقت این است که کتاب های کودکان که تولید فکری ویژه کودک باشد در سطح جهان اندک است و بالغ بر ۵٪ در سال نیست و این رقم به ۲٪ از مجموع کتاب های منتشر شده در کشورهای عربی می رسد (مجله التریبیه، صفحه ۶۴) و همچنین عناصر داستان که شاکله اصلی هر داستان است باید مد نظر قرار گیرد تا آنچه که کودک با آن مواجه می شود و می خواند در اعماق جان وی رسوخ کند و از آن درس بگیرد و در آینده از آن استفاده نماید، زیرا ادبیات کودک مسؤلیتی برتر از همه مسؤلیتهاست و هدف آن تجارت و سودطلبی نیست.

همانگونه که در ابتدای این نقد بیان داشتیم این کتاب به سن ۱۰ سال و بیشتر اختصاص یافته در حالیکه برای سنین بین (۶ تا ۹) سال مناسب است، زیرا کودک در این سالها به داستان های خیالی که دارای اندیشه و موضوع ساده و با زبان حیوانات و عفريت ها و جن ها گفته می شود مشتاق است.

International Conference on Literature and Linguistics

کنفرانس بین المللی ادبیات و زبان شناسی

مراجع

- [١] قرآن
- [٢] ابراشی، محمد عطیة، اطفال الغابة، مؤسسه المعارف للطباعة و النشر، ١٩٩٧م.
- [٣] احمد حسن، سعید، ثقافة الاطفال، بیروت-لبنان، مؤسسه المعارف
- [٤] ایلغ، فرانسيس، سلوك الطفل، ترجمه ی فاخر، عاقل، ١٩٨٧م.
- [٥] بوزونیة، عبدالحمید، نظریة الادب فی ضوء الاسلام، عمان، دارالبشیر، ١٩٩٠م.
- [٦] حجازی، بنفشه، ادبیات کودکان و نوجوانان و بزرگیها و جنبه ها، انتشارات روشنگران، ١٣٧٤
- [٧] حدیدی، علی، مکتبۃ الانجلو المصریة، ٢٠٠٠م.
- [٨] حسینی، زهراء، الطفل و الادب العربی الحدیث، بیروت-لبنان، دارالهادی، ٢٠٠١م.
- [٩] الکیلانی، نجیب، ادب الاطفال فی ضوء الاسلام، بیروت، مؤسسه الرساله، ١٩٨٩م.
- [١٠] الکیلانی، نجیب، حول القصة الاسلامیة، بیروت-لبنان، مؤسسه الرساله
- [١١] مجله تربیة، کویت، وزارت آموزش و پرورش
- [١٢] نجیب، احمد، فن الكتابة للاطفال، مصر، دارالكتاب العربی للطباعة و النشر، ١٩٦٨م.

Review the story of the child “Younger brother”

Faculty of Literature, University of Kharazmi, E-mail: ali.piranishal@yahoo.com
Faculty of Literature, University of Shahid Madani Azarbayjan, E-mail: A.moghaddam@yahoo.com
University of Farhangian Pardis Bentolhoda Sadr Guilan, E-mail: Zahra.hosseini.r95@gmail.com

Abstract. This study aimed to review children's story based on story elements and stages of child development and psychological issues that have taken place.

The Book little brother, was compiled by Mohamed Attia Alabrashy and published by the Egyptian publisher “Daralmaaf”.

This book series of children's books has been titled and published as new book for children.

The book contains four short stories, including little brother, faithful to the covenant, four gifts and caring student. This book is 47 pages. Data collection method is by stored document and the research method is descriptive. Research findings show the strengths and weaknesses of this book, but not written based on the principles of psychology and developmental stages of children and their needs and demands, and the appearance of pages in the book is not suitable for children Although the words and principles of writing is successful.

Keywords: children, story, review, story elements, legends